

Oskar Nedbal očima J. M. Květa

Mozaika výpisků z knížek pamětníka

Ludmila Peřinová

(Otištěno in: Oskar Nedbal a Tábor. Red. Peřinová, L. Tábor: ZUŠ O. Nedbala 2010)

J. M. Květ – citlivý pozorovatel českého hudebního života první půle 20. století, publicista a osobní přítel řady českých skladatelů a koncertních umělců, po sobě zanechal několik i dnes čtivých svěžích knížek. Mnoho ze zákulisí umělecké kariéry i ze soukromého života Oskara Nedbala se dozvíme především z přímých vzpomínek J. M. Květa v publikacích: *Z paměti Českého kvarteta* (Praha: A. Drégr – edice Corona, 1936) a *Kdo je Oskar Nedbal* (Praha: Orbis, 1947).

„Žádné město na světě nemohlo býti lepším polem působnosti pro Nedbala než právě Vídeň. Nedbal byl umělec života a jeho požitků, znalec anekdot, imitátor zpěváků a přitom srdečný a dobrý člověk, jaké měla Vídeň ráda. Rád se smál i u dirigentského pultu v divadle a dovedl svým jadrným smíchem nakaziti celé publikum. Jeho záliba v dobrém jídle a pití byla všeobecně známa a jeden čas budila ve Vídni mnoho potěšení karikatura, představující Nedbala, jak kráčí s husou po jedné paži a kachnou pod druhou, s nadpisem. 'Oskar Nedbal vor dem Gabelfrüstücker.' ('O. Nedbal před přesnídávkou'). Při tom však Nedbal nezapíral svého češství, jak mu bylo u nás někdy vyčítáno, nýbrž udělal mnoho pro českou hudbu... Jeho výslovnost němčiny zůstala přes dlouhý pobyt v cizině stále typicky česká. Na tourné, jež dělal s Tonkünstlerorchestrem, číhali vždy hudebníci na příležitost, aby se mohli zeptati svého šéfa na výšku tohoto či onoho místa a slyšeti od něho: '500 m Seehöhe' - v Nedbalově výslovnosti: 'séhéhe'. A pak dodávali spokojeně: 'On zůstane do smrti přece jen - a Böhme'." (Z paměti Českého kvarteta, s. 85- 86).

Takto ve vtipném náčrtku J. M. Květ charakterizuje Čecha – umělce Nedbala v kontextu vídeňského dlouhodobého pobytu. Pojdme se ovšem nyní podívat na Oskara za jeho studentských let na pražské konzervatoři:

„V prvním roce svých studií se spřátelil s Josefem Sukem; navštěvovali společně hodiny theoretických předmětů. Mírnému a zbožně vychovanému Sukovi, jak už tomu často bývá, imponoval bujný a nezbedný Nedbal, který už v prvním roce tropil rozličná alotria... Oba hoši našli v sobě takové zalíbení, že v druhém školním roce (1886/87) si Suk Nedbala vzal za spolubydliče... Nedbal, který měl od ředitele konservatoře Antonína Bennewitze slíbeno, že bude později přijat na houslové oddělení, přiučoval se od Suka hře na housle s takovým zápalem, že pokračoval s ním stejně, a Suk zase pochytil od Nedbala leccos z hudební literatury, v níž měl Nedbal z domova velké vědomosti. Na klavír hrávali spolu čtyřručně, a když chtěli oba cvičit na svůj nástroj současně, musel jeden z nich jít na půdu nebo do sklepa, poněvadž nájemníci protestovali proti příliš 'moderním zvukům' dvou nástrojů, z nichž každý hrál něco jiného.“ (Kdo je O. Nedbal, s. 6).

„Svým robustním založením a silou levé ruky byl předurčen pro violu, u níž skutečně zůstal. Porovnáme-li jeho známky se známkami pozdějších členů Českého kvarteta, vidíme, že míval prospěch ze všech nejlepší, ač se učival méně a rád si už tehdy zaflámoval.“ (Tamtéž s. 7)

O Oskarově zálibě v bohémském životě svědčí i následující historka: *„Jednou přišel Nedbal do hodiny k Dvořákovi rovnou z flámu, který se protáhl do rána, a rozespálý se krčil v zadní lavici. Dvořák mluvil tenkrát o instrumentaci a ptal se, jak by posluchači instrumentovali klavírní skladbu Schubertovu 'Moment musical' z op. 94. č. 4. Žáci měli rozličné nápady, ale Dvořák všechny nevrle odmítl. Náhle objevil schovaného Nedbala a udeřil na něho otázkou, co by s tím dělal on. Rozespálý Nedbal mrzutě odsekl: 'Já bych s tím nejradši praštil.' Dvořák vítězně zvolal: 'To je to pravé. Tak ryze klavírní skladba se totiž vůbec instrumentovat nedá.'“ (Tamtéž s. 7, 8).*

Úloha O. Nedbala v Českém kvartetu byla již od počátku klíčová: *„Do sedmého ročníku spadají první veřejné úspěchy pozdějšího Českého kvarteta, na nichž měl Nedbal jako violista velký podíl. Jeho*

zásluhou bylo také, že se České kvarteto po odchodu z konzervatoře nerozešlo, nýbrž zůstalo jako celek pohromadě. Nedbal měl ze všech svých přátel nejvíce obchodního rozhledu, takže dovedl odhadnout, jaké vyhlídky do budoucna má tak skvělé komorní sdružení. Stal se hned na počátku jakýmsi obchodním zástupcem Českého kvarteta, dovedl šikovně vyjednávat s mazanými koncertními agenturami, dělat reklamu a osobním kouzlem i výmluvností působit na hudební referenty.“ (Tamtéž s. 9).

Píli Českého kvarteta „popoháněl nejvíce Nedbal, v jehož bytě se dělaly zkoušky. Vybíral nemilosrdně pokutu od toho, kdo přišel pozdě do zkoušky, a ukládal ji do ‘cestovního fondu’. Nejvíce přispěl do tohoto fondu Suk; pozdní docházka do zkoušek byla po celý život jeho slabou stránkou.“ (Tamtéž s. 10)

„Nedbal dělal při koncertech děvče pro všechno: hrál na violu, doprovázel střídavě se Sukem sólová čísla Hoffmannova a Bergrova, a bylo-li třeba zainteresovat do podniku i nějakou místní veličinu, hrál s ní pohotově na klavír čtyřručně...Vedl také deník kvarteta a po dvě léta do něho zapisoval pečlivě nejen všechny koncerty kvarteta, nýbrž i všechny příhody, které se sběhly na zájezdech. Při mládí a dobrém humoru členů kvarteta došlo k mnohým příhodám, a hlavní podíl na nich často míval veselý Nedbal.“ (Tamtéž s. 11).

Nedbal jako skutečný virtuos na violu dovedl mimo to svou violu v pravém smyslu slova rozezpívat, když jí v některé skladbě chvílemi připadla vůdčí melodická role. Později ovšem poněkud zneužíval této schopnosti a při vypjatých místech violových se vykláněl do obecenstva. Tím jaksí příliš upozorňoval na sebe a vypadal z řady pokorných a nenápadných služebníků umění, kerými byli ostatní jeho druhové v kvartetu. Jeho překrásný sonorní, mohutný a přitom mužně vřelý tón okouzloval svou mnohotvárnou výrazovou schopností posluchače u nás i v cizině. Velmi přiléhavě bylo jednou o jeho italské viole Guarneri napsáno, že má ‘snivý zvuk rohu, parodistický tón fagotu, sílu basy, kde pod sólovým violoncellem udává harmoniím základníky, i sladký zvuk houslí, přebírá-li vůdčí hlas v poloze vyšší.“ (Tamtéž str. 14).

Nedbal ovšem od útlého mládí toužil i po dráze dirigentské. S naplněním této vytoužené mety souvisí již konzervatorní „odrazový můstek“ v podobě „symptomatically“ humorné příhody: „Jednou zapomněl Nedbal na hodinu franštiny a přihnul se ve chvíli, kdy už profesor vykládal. Ve své impulsivnosti se dlouho nerozmyslel, a aby ušetřil čas, vskočil do třídy v přízemí oknem. Při tom vletěl do náručí profesoru Symforienu Oudinovi; podle jiné verze mu skočil na záda. Oudin byl sice dobrácký Francouz, ale přestupek Nedbalův, který vzbudil mezi spolužáky bouři nadšení, byl tak veliký, že z toho koukalo vyloučení z ústavu. Šťěstí, jež Nedbalovi v životě tak často přálo, bylo mu příznivo i tentokrát. V kritické chvíli vstoupil do třídy ředitel Antonín Bennewitz a ptal se, kdo by si troufal řídit z listu kterousi skladbu Karla Šebora, kterou by si skladatel chtěl poslechnout před veřejným provedením od konservatorního orchestru. Nedbal, který měl talent hrát hazardně, se přihlásil, dirigoval s úspěchem a jeho výkon ho zachránil před vyloučením.“ (Tamtéž s. 16).

Po pražském úspěchu Nedbalova baletu Pohádka o Honzovi v lednu 1902 se už v roce 1903 konala jeho premiéra ve vídeňské dvorní opeře. „Nedbal musel udělat některé ústupky vkusu vídeňského obecenstva a přidat několik nových čísel tanečních, aby v žádné části pantomimy nechyběl tanec. Tak vznikl známý tanec ‘Pas de cinque’ a ještě známější ‘Valse triste’, který Nedbal komponoval ve vlaku z Barceony do Vídně. (Tamtéž s. 20). Baletní mistr Bartík si chtěl nový „valse“ v Praze předem vyslechnout. „Poněvadž Nedbal bydlel tehdy v Malé Štěpánské, kde neměl klavír, nastala starost, kde valčík přehráti. Konečně přišel Nedbal na nápad, že by mohli zajít k Antonínu Dvořákovi, jenž bydlel nedaleko v Žitné ulici...Bartík nadšeně souhlasil, neboť toužil po tom, aby poznal Dvořáka osobně. Dvořák jim přišel sám otevřít s dlouhou dýmku v ruce. Chodil právě zamyšleně po pokoji zabýváje se nějakou skladbou. Nedbal představil Bartíka a řekl: ‘Mistře, prosím vás, mohl bych přehráti tady panu Bartíkovi svůj nový valčík...’. Ale ani nemohl pořádně domluvit, neboť Dvořák napřáhl svou dlouhou dýmku a vykřikl: ‘Cože, valčíkem mi tady chcete kazit vzduch?’ Bartík nečekal na další a vyrazil ze dveří. Za malou chvíli vyletěl Nedbal a bral schody po dvou i po třech. Když vrazil do čekajícího Bartíka, řekl zachmuřeně: ‘Ne abys myslel, že mne vyhodil, já šel dobrovolně.’ Požehnání, s nímž se vydal Valse triste do světa, bylo tedy skutečně tristní, ale nicméně pouť této jeho skladby světem byla

provázena takovým úspěchem, že se přiřadil k Dvořákově Humoresce, Fibichovu Poemu a Sukově Písni lásky.“ (Z paměti Českého kvarteta, s. 88, 89).

Po letech triumfů Českého kvarteta na mezinárodní hudební scéně i po tomto prvním velkém skladatelském úspěchu však na Oskara dolehla těžká rána. Jeho choť – tábořská rodačka Josefina roz. Setunská těžce onemocněla. Ani léčebné procedury v tyrolských lázních v Griesu nepomohly. Mladá paní Nedbalová zemřela v lednu roku 1903. Zanechala po sobě dvouletého synka Oskárka. Po čase se emotivní Oskar Nedbal nechal strhnout citem k manželce primária Českého kvarteta Karla Hoffmanna. „Vážnou trhlinu utrpěla soudržnost kvarteta v roce 1906. Ostatním členům kvarteta bylo známo, že se mezi Nedbalem a paní Hoffmannovou vyvinula vášnivá láska. Hoffmann, zaujatý svými uměleckými plány a vždy trochu uzavřený do sebe, nevěděl o ničem, a z jeho druhů nikdo neměl odvahu promluvit. Právě v této době byl Hoffmannův vztah k Nedbalovi neobyčejně blízký. Jeho nezáladná duše nemohla připustit ani stín podezření vůči příteli. (Kdo je Karel Hoffmann. Praha: Orbis 1947, s. 25, 26).

„Ještě na začátku roku 1906 hrál Hoffmann pod taktovkou Nedbalovou sólo ve Wolfově Italské serenádě...Zkrátka na to ujel Nedbal s Hoffmannovou chotí do Egypta. (Oskar Nedbal, s. 21). Pražská veřejnost se na tento čin dívala jako na skandál. Nedbal se i proto usadil ve Vídni, kde žil až do pádu Rakouska-Uherska. V této době plně rozvinul svůj dirigentský um i skladatelský talent zvláště na poli baletu a operety. „Měl pro lehkost vídeňského života přirozené nadání a ve společnosti uměl vše, čeho se vyžadovalo. I karty, jak vyprávěl Suk, dovedl hrát s nepřekonatelnou virtuositou. Dovedl se tak srdečně smát, že svým humorem a chutí do života odzbrojil každého mrzouta.“ (Tamtéž s. 22).

Po úspěšné pražské premiéře baletu Z pohádky do pohádky na libreto Ladislava Nováka dílo vzbudilo zájem i na dalších divadelních scénách, mj. též v Budapešti. „Roku 1909 mělo velký úspěch v Pešti přes to, že nacionalistické kruhy se bouřily proti tomu, že se má v Královské maďarské opeře hrát dílo dvou Čechů. Nedbal čelil této zášti tím, že šikovně vpravil do novin zprávu o tom, že jeho prastrýc bojoval v roce 1848 v řadách maďarských revolucionářů pod Košutem. Úspěch premiéry byl pak bouřlivý...“ (Tamtéž s. 25).

Návrat do Prahy po vzniku Československa nebyl jednoduchý. Pro „velkého“ umělce v „malé“ Praze nebylo místo. Závistivci a intrikáni dovedli v zájmu „vlastenčení“ použít proti Nedbalovi jakýkoli „prohřešek“ – třeba i tento : Nedbalovi se vymstilo, „že v nestřežené chvíli neopatrně upozornil na to, že jeho adoptivním otcem byl slavný cellista David Popper, který měl maďarskou příslušnost, ač se narodil v Praze. David Popper adoptoval Nedbala, který se tím stal vlastně maďarským občanem, proto, aby Nedbal mohl uzavřít uherský sňatek s chotí Hoffmannovou.“ (Tamtéž s. 23)...“Účtovalo se, jako se účtuje po každé revoluci, a miska vah, na které byly Nedbalovy slabé stránky, převážila misku zásluh.“ (Tamtéž s. 30).

Naději poskytl Oskarovi Nedbalovi Bratislava. „A tak přes varování přátel se Nedbal stal v roce 1923 artistickým ředitelem Slovenského národního divadla...Přes všechny Nedbalovy úspěchy umělecké mělo divadlo bratislavské deficit, neboť žádné operní divadlo si na sebe nemůže vydělat...Oskar Nedbal však byl tvrdošíjný ve svém přesvědčení, že po svých životních zkušenostech bude úspěšným podnikatelem...Bratislava byla pro něho skutečně poslední stanicí a Nedbal se jí držel zoufale...Není pochyby, že myšlenka na smrt nevznikla u Nedbala jenom pro tyto obtíže divadelní...K duševnímu zmatku se přidružily nemoci – cukrovka, arteriosklerosa, neurasthenie...“ (Tamtéž s. 32-34).

V prosinci 1930 dirigoval v chorvatském Záhřebu. Na štědrý den ukončil svůj život skokem z okna tamního divadla. „Tak odešel z našeho hudebního života člověk a umělec vzácných kvalit...Při lehkosti své povahy se hnal za svými vidinami kupředu a při své dobromyslnosti podlehal svému okolí, které ho hýčkalo a konečně opustilo. Konec tohoto požívače života a velkého optimisty byl tragický a nezaslouženě krutý. Vykročil na tuto dráhu životní prudce a nadějně, a stejně prudce, bohužel však beznadějně, skončil...A tak jeho život byl konec konců přece jen 'Valse triste'.“ (Tamtéž s. 35).